

kor az egyén marginalizálódik, ha az elfogadása, akkor az egyén feladja szuverenitását és konformmá válik.” (28) Vagyis a diák (miként persze mindenki más) alkalmazkodik a világhoz – családhoz, iskolához, alapvető társadalmi normákhoz –, de ne mindenáron s hajbókolva, feladva önállóságának még a látszatát is. Ugyanakkor ne alkalmazkodik a visszás jelenségekhez, a föltétlen tekintélyelvhez, rossz beidegződésekhez, méltatlan és igaztalan dolgokhoz, miközben becsülje meg s vállalja az igazi, akár régtől fogva érvényes értékeket s erényeket. Az alkalmazkodás és a nem-alkalmazkodás kényes egyensúlyára, differenciált megértésére, megítélésére, valamint megvalósítására van szükség.

Számomra egyértelmű, hogy a fenti, pozitív forma kialakítása mint magasrendű viszonyulás már kiesik a konformizmus-nonkonformizmus látó- és hatáskörén. Alapjaiban új képződményt s értékrendszert kívánatos létrehozunk. Az új, kialakítandó nevelési koncepció, érték s viszonyulás konkrét leírásáért, azt hiszem, sokat kell még tennünk, vizsgálódnunk s vitatkoznunk. Saját javaslatom – feltételezem –, könnyen meglepetésként hathat. Ugyanis nem tudok mást elgondolni s felvetni, minthogy újra és újra szorgalmazzuk az igazi, a tényleges közösségek létrehozásának fontosságát.

Jól tudjuk, manapság kivészőfélben a közösség, a közösségalkotás és a közösségi szellem. Társadalmunk mintha teljesen másfelé mozogna: a mélyseges és végletes individualizmus irányába. Az ellentétes irányú társadalmi tendencia ellenére is a pedagógiának ki kell állnia a közösségi elv s erény mellett, mert ha még az sem törekedne rá, az emberek végleg elveszítenék érzékenységüket a közösségi értékek iránt. Ne feledjük, a közösségek valamilyen szintű jelenléte nélkül ellehetetlenülne a társadalom normális és természetes működése.

Am arra is vigyázzunk, hogy ne a közelmúlt álközöség-világát sirjuk s hozzuk vissza. A volt államszocializmus közösségműködése s -hatása teljesen idegen maradt az egyének számára, s a magasztos ideológiai cél ellenére általa csupán szolgáló-tudat s -lét adatott meg. Az ilyen gyakorlattal s szemlélettel való gyökeres szakítás nagyon is érthető.

Indokolatlan, mi több, föltöbb veszélyes lenne azonban, ha a mesterséges és látszat-közösségekből való korábbi kiábrándulás mindenféle közösség merev elutasításába torkollana. Inkább arra szükséges és kívánatos irányulni pedagógiai tevékenységünknek, hogy kialakítsuk, illetőleg újrateheremtsük az igazi közösségek iránti bizalmat. A pedagógia, a maga szerény eszközeivel hasson oda, hogy az iskola, de szélesebb értelemben az egész társadalom ismerje fel s el: a létrehozandó igazi közösség akkor erős, szilárd s gazdag, ha tagjai alkotó energiájából, sokszínű képességéből s akaratából táplálkozik. S fordítva: a sokféle egyéni készség s képesség csak egy bensőséges együttműködési háttérben, azaz közösségben tud igazán kibontakozni. Így talál egymásra közösség és egyén, s így küzdhető le a „magasrendű közösség és az annak alárendelő egyén” hamis dichotómiája.

Témánkra koncentrálna, a közösségalkotásban láthatjuk mind a konformizmus, mind a nonkonformizmus leküzdésének útját. Ha nem így lenne, akkor is meggyőződésem, a pedagógiának egyaránt túl kell lépnie a konformista és a nonkonformista szemléleten, értékítéleten s gyakorlaton. Nem tudom s nem is akarnám megmondani, miként érhető el konkrétan ez a mélygyökerű váltás. Bizom abban, hogy közösen, oktatáspolitikusok, neveléstudományi kutatók s gyakorló pedagógusok kimunkálják majd a fontos részleteket.

Talán elindíthatnánk a közös gondolkodást azzal a felismeréssel, hogy tekintsünk más-ként az ifjúságra, mint ahogyan eddig tettük. Számoljuk fel végleg azt a kényelmes, de

Indokolatlan, mi több, föltöbb veszélyes lenne azonban, ha a mesterséges és látszat-közösségekből való korábbi kiábrándulás mindenféle közösség merev elutasításába torkollana. Inkább arra szükséges és kívánatos irányulni a pedagógiai tevékenységünknek, hogy kialakítsuk, illetőleg újrateheremtsük az igazi közösségek iránti bizalmat.

kevesbé hatékony gyakorlatot s elvet, hogy „az oktatásügyi szakanyagok – és a pedagógiaiak is – inkább foglalkoztak a felnőttekkel, akik az oktatást ‘csinálják’, mint a gyerekekkel, akiknek az oktatást szánják.” (29) E kritikával összhangban jegyzi meg Marx György, hogy az „iskolai tananyag szinte kizárólag az elmúlt évszázadok eredményeit tartalmazza: jóval többet foglalkozik a múlttal, mint a jellel, netán a jövővel. Pedig a gyerekeket általában nem a múlt, hanem a modern idők érdeklik”. (30)

Bár a szerző a természettudományos oktatásról nyilatkozik, megállapítását nyugodtan vonatkoztathatjuk a társadalomtudományi s azon túlmenően a filozófiai s etikai oktatásra is. Végül – s befejezésül – hadd tegyem hozzá: legalább mi higgyünk benne, hogy a korszerű oktatás mit sem ér, ha nem egészíti azt ki egy modern, a mai-holnapi korszakhoz jobban igazodó neveléskonceptió s -gyakorlat.

Jegyzet

- (1) Szabó László Tamás szócikke (1997): *Pedagógiai lexikon*. Keraban Könyvkiadó, Budapest. 272.
- (2) Földesi Tamás (1978): *Erkölcstől mindenkinek*. Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest. 231.
- (3) Boyd, R. E. (1975): Conformity Reduction in Adolescence. *Adolescence*, 10. 38. Summer, 297.
- (4) Merton, R. (1980): *Társadalomelmélet és társadalmi struktúra*. Gondolat Kiadó, Budapest. 356.
- (5) Riesman, D. (1973): *A magányos tömeg*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. 54.
- (6) Horváth György (1978): *Személyiség és öntevékenység*. Tankönyvkiadó, Budapest. 168.
- (7) Kozma Tamás (1999): *Bevezetés a nevelésszociológiába*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 95.
- (8) Merton, R. (1959): *Social Structure*. The Free Press, New York. 139. Továbbá: Social Conformity, Deviation and Opportunity Structures. *American Sociological Review*, 24. 183.
- (9) Wolfgang Lipp (Hrsg. 1975): *Konformismus – Nonkonformismus*. Soziologische Texte 93. Luchterhand, Darmstadt – Neuwied. 19. 56.
- (10) *Magyar Pedagógiai Irodalom*. 1999. OPKM, Budapest. Kumulált index. 265.
- (11) Berg – Bass (szerk., 1971): *Conformity and Deviation*. Harper and Brothers Publishers, New York. Előszó, számozatlan oldal. Németül: W. Penn: *Früchteder Einsamkeit (1693–1718)*. Heidelberg, Karl Winters Universitäts Buchhandlung. Der Konformist. 249–253.
- (12) Emerson, R. W. (1932): *Essays. First Sevilis Self-Reliance*. Washington National Home Library Foundation, 30.
- (13) Fischer, E. (1964): *A fiatal nemzedék problémái*. Gondolat Kiadó, Budapest. 97.
- (14) Wieswede, G. (1967): *Soziologie konformen Verhaltens*. Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart. 12.
- (15) Kon, I. (1978): *Átkritije 'Ja'*. Izdatyelsztvo politiceszkij lityeraturi, Moszkva. 234.
- (16) Peters, R. S.: *Psychology and Ethical Development*. George Allen and Unwin LTD., London. 194–195. és 251.
- (17) 1968 tanulása – nonkonformistának kell lenni. Interjú, *Magyar Hírlap*, 1998. máj. 30. 19.
- (18) Kiesler, Ch. A. – Kiesler, S. B. (1969): *Conformity*. Addison-Wesley Publishing Company Reading, Massachusetts. 11.
- (19) Crutchfield, R. (1955): Conformity and Character. *The American Psychologist*, 10. 194–198.
- (20) Petrovskij, A. V. (1973): K pasztrojenyiju szocialno-pszichologiceszkjij teoriji kollektiva. *Voproszi Filozsofiji*, 12. 76.
- (21) Castoriadis, C. (1994): En mal de culture. *Esprit*, okt. 48.
- (22) Horváth Attila (1997): *Elméletek a nevelésről*. Okker Oktatási Iroda, Budapest. 34. és 37.
- (23) Schelsky, H. (1958): *Die skeptische Generation. Eine Soziologie der deutschen Jugend*. Eugen Diederichs Verlag, 381.
- (24) Lénárd Ferenc (szerk., 1975): *Ifjúság és pszichológia*. Akadémiai Kiadó, Budapest. Popper Pétertől. 354.
- (25) Lengyel László (2001): *Fiatalkor iskolái. 168 óra*, okt. 11. 32.
- (26) Helvetius (1960): *Az emberről*. In: Simon Endre (szerk.): *Filozófiatörténeti Szövegyűjtemény*. Tankönyvkiadó, Budapest. 198.
- (27) Hegel (1968): *A szellem filozófiája*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 84.
- (28) Lóránd Ferenc (1999): *Az emberi minőség tisztelete a komprehenzív iskolában*. *Új Pedagógiai Szemle*, 1. 36.
- (29) Kozma Tamás (1995): *Ifjúság és oktatás*. *Educatio*, 2. 208.
- (30) Marx György (1999): *Már a jövő sem a régi*. Interjú, *Dél-Magyarország*, jún. 25. 7.

*A tanulmány a II. Kiss Árpád emlékkonferencián
elhangzott előadás bővített változata.*

Iskola-imázs

A nevelő intézmény percepciója a szülők körében

A laikus pedagógiai nézetek kutatása során országos mintán vizsgáltuk a szülők iskolaképét. Úgy fest, a szülők számára általában igen nagy (a korábbi tapasztalatokhoz képest növekvő) jelentőségű, hogy gyermekük jól érezze magát az iskolában, ott szeretetteljesen, elfogadóan s lehetőleg egyénre szóló figyelemmel foglalkozzanak vele, tisztességre, erkölcsre neveljék. Nem találtuk annak nyomát, hogy a szülők iskolaképébe egyoldalúan csak a tanulmányi teljesítményre orientált erőfeszítések férnének bele. Az iskolával kapcsolatos nevelési elvárásaiknak azonban nem a tartalma újszerű: szinte minden vonatkozásban a nevelés módját fogalmazzák meg igényként, választási motívumként, az elégedettség indokául vagy pozitív-negatív tanári jellemzőül.

Kérdésfeltevések és módszerek

Az utóbbi másfél évtized társadalmi változásai megváltoztatták az iskola helyzetét is: bár hullámozó erővel, de növekszik önállósága; a kötelező iskoláztatás kiterjed; a demográfiai folyamatok és az iskolaválasztási jog deklarálása következtében versenyhelyzet jött létre; módosult a szülők kapcsolata az iskolával jogi szempontból is, s főként pluralizálódott az intézmény mind az iskolafenntartót illetően, mind teljes rendszerét tekintve. Ilyen körülmények között érdemes megvizsgálni, hogy milyen kép él a társadalomban, jelesül a szülőkben az iskoláról. Ennek gyakorlati haszna lehet az iskola pedagógiai munkájára nézve s általános jelentősége az oktatás mint nagy társadalmi szolgáltató rendszer megítélése szempontjából. Természetesen nem tételezhetjük fel, hogy a felvázolt kép homogén lesz: várhatóan tükrözi majd az iskolarendszer és az eltérő szülői tapasztalatok differenciáltságát. E két tényező közötti összefüggés bonyolult, a tagolt struktúra és a gyakran egymástól nagyon különböző iskolák gyakorlata eltérő tapasztalatokhoz juttatja a szülőket, amelyek talaján sarjadó szülői elvárások majd visszahatnak magára az intézmény(rendszer)re is. Ráadásul a szülők tapasztalati bázisa nem véletlenszerűen adódik: 1993 óta törvényesen biztosított joguk, hogy a kötelező iskoláztatás időszakában is megválasszák gyermekeik tanintézményét. S bár e jogukat a gyakorlatban számos külső tényező korlátozhatja, a szülők értékeléssel átszótt tapasztalatai egyre inkább a tudatos választásaik nyomán megismert, igényeiknek, előfeltevéseiknek jól-rosszul megfelelő iskolák életéből származnak.

A szülők neveléssel kapcsolatos vélekedéseit, gyermekképét, nevelési stílusát empirikusan elsősorban az úgynevezett laikus nevelésmérettel összefüggésben vizsgálták. (Goodnow és Collins, 1990; Buri, 1991; Szabó, 1998; Hunyadyné, 2001) Az iskoláról kialakult benyomások megismerésére irányuló viszonylag kevés vizsgálat elsősorban az iskola céljaira, funkcióira vonatkozó nézeteket tárta fel (Furnham, 1988); a kutatók leírták a szülők elvárásait az ideális tanárral szemben (Joseph és Burnaford, 2001; Efron és Joseph, 2000), s elemezték az iskolai sikeres és kudarcos teljesítményekre reagáló szülői magyarázatokat, magatartásformákat. Egy további kutatási irány a szülők iskolaválasztá-

si szempontjainak vizsgálata. (Brantlinger, 1996) Magyarországon a kilencvenes években kapott nagy hangsúlyt egyidejűleg a kötelező iskolai körzetek megszűnésével, az iskolaválasztás jogának kodifikálásával, majd a felhasználók igényeire és elégedettségére is építő minőségbiztosítás elterjedésével. (Szekszárdi, 2000)

Szociálpszichológiai kutatások kedvelt kategóriája az imázs. (Cuban, 1986; Johnston, 1992; Earle, 1994; Burnaford és Hobson, 2001; Fischer és Kinfer, 2001) A heterogén értelmezések közös magja ('valakiről vagy valamely intézményről a köztudatban élő kép') a pedagógiai kutatások számára is alkalmas kiindulópont, de – éppen általánossága miatt – célszerű azt empirikus műveletek révén konkretizálni, remélve, hogy e vizsgálatok eredményeképpen nemcsak a társadalom (esetünkben a szülők) iskolaképéről tudunk többet, hanem egy strukturáltabb imázs-fogalomhoz is eljutunk.

Kutatásunkban a szülők iskolaképét négy összefüggésben vizsgáltuk:

– milyen társadalmi funkciót rendelnek az iskolához, szerintük az iskola mit biztosít általában a gyermek fejlődéséhez, ugyanakkor mit tapasztalnak, vajon konkrétan az az intézmény, amellyel gyermekükön keresztül aktuális kapcsolatban állnak, ebből mit vállal;

– az imázsnak döntő mozzanata a tapasztalaton nyugvó értékelés, ezért meg kell ismernünk a szülők iskolával való elégedettségének mértékét és tartalmát;

– az elégedettség háttérében ott munkál az a tény, hogy a szülők valóban választották-e a véleményezett iskolát, ha igen, miért, milyen motívumok alapján. Újraválasztási szándékaik részben elégedettségüket, de tényleges mozgásterüket is jelzik, sőt arról is adnak információt, hogy más iskolákhoz képest hogyan látják a saját gyerekük iskoláját;

– az iskolához kötődő elvárások és értékelések többnyire személyi vetületben jelennek meg, akár a választási motívumok között, akár az iskolai légkör, a szervezeti kultúra egyik elemeként, elsősorban a pedagógushoz kapcsolódóan fogalmazódnak meg.

A vizsgálat célcsoportja a szülők mintája volt, akiknek nézeteit (több vonatkozásban) összevetettük gyermektelen felnőttek vélekedéseivel. Az országos rétegzett minta kiválasztásának szempontja a településjelleg és a gyerek által látogatott iskola típusa, fenntartója volt. A mintavétel négy területre (a fővárosra és három, egymástól társadalmi ismervekben elütő vidéki régióra) összpontosult. 2000/2001 fordulóján a kérdezőbiztosok 400+100 fő 25–40 év közötti felnőttet kerestek meg Budapesten, Borsod, Győr-Moson-Sopron és Csongrád megyében a megyeszékhelyeken, egy-egy 30-40 ezer lakosú kisvárosban és a környező kistélepüléseken. A teljes mintát tagolta még két szempont. Egyrészt a vizsgálat céljainak megfelelően gyerekeiket különböző fenntartójú iskolába járató szülőket kérdeztünk. A mintában 300 szülő gyereke önkormányzati iskolába járt, 50–50 főé (a valóságos arányokat felülreprezentálva) egyházi, illetve alapítványi-, magániskolát látogatott. Természetesen a fentiekben leírt területi megoszlásban, tehát a relatíve kis al minta sok egyházi, illetve alapítványi- és magániskolával kapcsolatos szülői tapasztalatforrást jelent. Másrészt a teljes mintában az általános iskolás gyerekek szülei vannak – kérésünkre – többségben, a megállapítások is elsősorban rájuk vonatkoztatva bizonyítottak. A kiterjedt empirikus anyag adatainak elemzése a szülő iskolaképének, az intézménnyel kapcsolatos elvárásainak különbségeit és változásait a gyermek életkorával, a választott (vagy kényszerűen adódó) iskola típusával, jellegével, a szülő nevelési attitűdjével és társadalmi determinánsaival összefüggésben világítja meg. Most csak annak a 401 szülőnek az adatait elemzem, akiknek a gyerekei – többnyire a szülők választása alapján – aktuálisan háromféle, az intézmény fenntartója szerint megkülönböztetett iskolába járnak.

A kérdőíves interjúban zárt és nyílt kérdések váltakoztak. Az alábbiakban összefoglalom a négy fő változó vizsgálatának eredményeit mind a minta egészére, mind az egyes iskolatípusokhoz kapcsolódó részmintákra vonatkozóan. Megjegyzendő, hogy a minta-egész válaszaira értelemszerűen a legnagyobb létszámmal képviselt „önkormányzati” részminta nyomja rá bélyegét, de figyelemre méltó az esetenként előforduló két véglet:

ha az önkormányzati részminta megosztottsága miatt a válaszok többsége, a minta-egész tőle eltérően alakul, illetve ha a részminták álláspontja oszlatlanul egybevág.

Eredmények

Az iskola feladatai általában és a gyermek iskolája által vállalt célok a szülők véleménye szerint

A szülőknek felkínáltunk egy kérdéssort, amely az iskola lehetséges feladatait tartalmazta (Halász és Lannert, 2000), s amelynek mind a 22 itemével kapcsolatban három fokozatú skálán fejezték ki, mennyire tartják fontosnak vagy jelentéktelennek a gyermek fejlesztésében. (1. táblázat)

a teljes mintában (N = 401)		a szülői almintákban					
		ÖNK* (N = 299)	AL/M* (N = 50)	EGYH* (N = 52)			
1. a gondolkodás, az értelem fejlesztése	2,88	1. a gondolkodás, az értelem fejlesztése	2,88	1. a gondolkodás, az értelem fejlesztése	2,96	1. tisztességre, erkölcsre nevelés	2,88
2. az anyanyelv megfelelő elsajátíttatása	2,80	2. az anyanyelv elsajátíttatása	2,81	2. az egyéni képességek fejlesztése	2,86	2. a gondolkodás, az értelem fejlesztése	2,78
3. az egyéni képességek fejlesztése	2,78	3. az egyéni képességek fejlesztése	2,77	3. az anyanyelv elsajátíttatása	2,84	2. szeretetteljes bánásmód	
4. tisztességre, erkölcsre nevelés	2,76	4. tisztességre, erkölcsre nevelés	2,74	3. szeretetteljes bánásmód		4. az anyanyelv elsajátíttatása	
5. idegen nyelv megtanítása	2,73	4. felkészítés a továbbtanulásra		5. az együttműködési képesség fejlesztése	2,80	4. az együttműködési képesség fejlesztése	
						4. felkészítés a továbbtanulásra	2,71

1. táblázat. Az iskola legfontosabb feladatai (* a szülői alminták elnevezése: ÖNK – gyerekek önkormányzati iskolába jár; AL/M – gyerekek alapítványi vagy magánzemély fenntartójú iskolába jár; EGYH – a gyereket egyházi iskolába írták be)

Az adatsorból csak az öt legfontosabbnak tartott feladatot emeljük ki: „a gondolkodás, az értelem fejlesztése” (2,88); „az anyanyelv megfelelő elsajátíttatása” (2,80); „az egyéni képességek fejlesztése” (2,78); „tisztességre, erkölcsre nevelés” (2,76); „idegen nyelv megtanítása” (2,73).

A lényegében azonos mértékben fontosnak tartott feladatok döntően az iskola oktatási tevékenységével, illetve általános morális nevelési kötelezettségével függenek össze. A rangsor végén a vallásos nevelés (1,89); a szexuális nevelés és a játék, szórakozás szervezése (egyaránt 2,16 ponttal); a szakmatanulás (2,17) és az egyéni érdekek képviselésére való felkészítés (1,34), vagyis a gyerekek életkora miatt még nem aktuális szakmatanulás mellett a hagyományosan a privát szférába tartozó nevelési feladatok találhatóak.

A gyerekeket önkormányzati iskolába járató szülők lényegében ugyanazokat a feladatokot preferálják, mint a teljes minta, pusztán az idegen nyelv tanulását előzi meg egészen kis különbséggel a „felkészítés a továbbtanulásra” (2,74) iskolai feladata. Az alapítványi/magániskolába járó gyerekek szülei esetében a öt kiemelt feladat sorrendje, tartalma és pontértéke változott: „a gondolkodás fejlesztését” (2,96) „az egyéni képességek

fejlesztése” (2,84) követi, majd azonos fontosságúnak ítélve (2,84) „az anyanyelv megtanítása” és a „szeretetteljes bánásmód” kialakítása következik, ötödikként megjelenik a „másokkal való együttműködésre nevelés” (2,80) fontos feladata. A gyereket egyházi iskolába járató szülők mindenekelőtt a „tisztelességre, erkölcsre nevelést” (2,88) tartják a legfontosabbnak, azonos mértékben (2,78) „a gondolkodás fejlesztését” és a „szeretetteljes bánásmódot”, végül ugyancsak azonos jelentőséget tulajdonítanak „az anyanyelvi nevelésnek” „a továbbtanulásra történő felkészítésnek” és „az együttműködési készség fejlesztésének” (2,71).

Ha a háromfajta iskola szülőcsoportját aszerint hasonlítjuk össze, hogy a fenti feladatok közül melyik csoport melyiket preferálta leginkább, akkor azt tapasztaljuk, hogy szinte mindegyiket a legmagasabb pontszámmal az alapítványi/magáncsoport értékelte, az önkormányzatiak csupán a továbbtanulást, az egyházi iskolába járó gyerekek szülei viszont a tisztelességre nevelést tartják fontosabbnak, mint a másik két szülőcsoport. Jellegzetes különbség az alapítványi/magán- és az egyházi csoport között az „egyéni képességek fejlesztése” és a „tisztelességre nevelés” feladatok helyzete: a képességfejlesztés az előbbi csoportban a legfontosabb s csak harmadik rangsorukban a tisztelességre nevelés említése, az egyházi csoportban éppen fordítva, ők igénylik legjobban a tisztelességre, erkölcsre nevelést s legkevésbé az egyéni képességek fejlesztését.

A szülők nyílt kérdéssel jellemezheték a gyerek aktuális iskolájának vállalt s általuk felismert három legfontosabb célját. (2. táblázat)

	a teljes mintában		az almintákban			%	
			ÖNK*	AL/M*	EGYH*		
1. nevelés	40,60	1. nevelés	49,47	1. tehetségfejlesztés	42,0	1. vallásos nevelés	65,38
2. tanítás	33,33	2. tanítás	41,40	2. vallásos nevelés	28,0	2. erkölcsi nevelés	36,53
3. felkészítése a továbbtanulásra	19,79	3. idegen nyelv oktatás	21,05	3. a gondolkodás fejlesztése	26,0	3. felkészítés a továbbtanulásra	25,0

2. táblázat. A gyerek aktuális iskolájának három legfontosabb célja (* a szülői alminták elnevezése: ÖNK – gyerekek önkormányzati iskolába jár; AL/M – gyerekek alapítványi vagy magánszemély fenntartójú iskolába jár; EGYH – a gyereket egyházi iskolába írták be)

A megkérdezettek fele (52,88 százalék) nem tudott erre a kérdésre válaszolni. (Az önkormányzati csoport legnagyobb arányban, 63,85 százalék, az alapítványi/magáncsoportnak mindössze 18 százaléka bizonyult tájékozatlannak.)

A teljes minta leggyakoribb válaszai szerint a „nevelés” (40,60 százalék), „a tanítás” (33,33 százalék), „a továbbtanulásra felkészítés” (19,79 százalék) jellemzi a gyerek iskoláját. Az önkormányzati csoportban a különbség annyi, hogy a harmadik helyen az „idegen nyelv tanítása” (21,05 százalék) áll. Jelentősen eltér viszont a másik két szülőcsoport iskola-jellemzése: az alapítványi/magáncsoport „a tehetségfejlesztést” (42,0 százalék), a „vallásos nevelést” (28,0 százalék) és a „gondolkodás fejlesztését” (26,0 százalék) tartja a három legjellemzőbb vonásnak, míg az egyházi iskolai szülőcsoport értelemszerűen a „vallásos nevelést” (65,38 százalék), az „erkölcsi nevelést” (36,53 százalék) és a „továbbtanulásra felkészítést” (25,0 százalék).

Az alminták sajátosságai még figyelemre méltóbbak, ha az elemzésbe bevonjuk az iskolák jellemzésére használt összes célelemet. Tartalmuk szerint hat csoportot képeztünk: I. oktatással, II. képesség-fejlesztéssel, III. neveléssel, IV. szervezeti sajátosságokkal összefüggő karakterisztikák, V. egyebek, VI. „nem tudja” válaszadók csoportja. (3. táblázat)

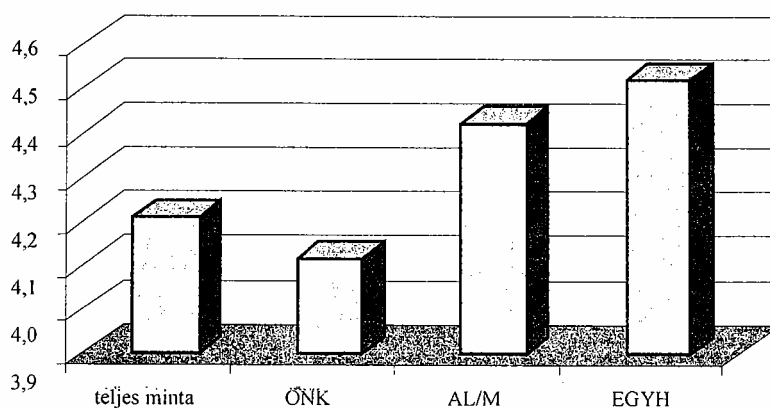
teljes minta N = 399		alminták				%	
		ÖNK N= 285		AL/M N= 50		EGYH N= 52	
oktatási célelemek	nevelési célelemek	oktatási célelemek	nevelési célelemek	oktatási célelemek	nevelési célelemek	oktatási célelemek	nevelési célelemek
107,75	86,9	135,05	74,71	88,0	110,0	97,98	146,08 ² 80,70 ³

3. táblázat. Az oktatási és nevelési célelemek aránya a gyerek aktuális iskolájában¹ (1 – A három választás 300 százaléka; 2 – A vallásos nevelés említési gyakorisága önmagában 65,38 százaléka; 3 – A „vallásos nevelés” nélkül)

Ha az összes oktatásra és nevelésre vonatkozó célelemet tartalmazó I. és III. csoportot összevetjük, akkor azt tapasztaljuk, hogy a szülők szerint az oktatás dominál általában (107,75 – nevelés: 86,94 százalék) az iskolákban, az önkormányzati iskolákban (135,05 százalék – nevelés: 74,71 százalék) s az egyházi iskolákban is, ha a vallásos nevelést az iskola létrehozásának princípiumaként s nem egy a többi feladathoz hasonlóan vállalható vagy mellőzhető nevelési feladatként tekintjük (97,98 százalék – nevelés: 80,70 százalék; a vallásos neveléssel 146,08 százalék). Az oktatás és nevelés viszonya egyedül az alapítványi/magániskolai szülőcsoport szerint más: az általuk aktuálisan jellemzett intézményekre a nevelési célok dominanciája jellemző (88,0 százalék – nevelés: 110,0 százalék). Ugyanez a csoport kiugróan magas arányban jellemezte iskoláját a képességfejlesztés fontosságával: az önkormányzati csoportnál csaknem ötször (4,94-szer), az egyházi iskolai szülőknél majdnem hétszer (6,76-szor) gyakrabban említették a II. csoportba tartozó célokat.

A szülők elégedettsége az iskolával

A megkérdezetteknek 10 megállapítást ajánlottunk fel, hogy a hozzájuk kapcsolódó öt fokozatú skálák segítségével jelezzék, mennyire elégedettek gyermekük iskolájával. (1. ábra)

1. ábra

A teljes szülői mintában a tíz item pontértékéből számított átlag: 4,21. Az iskolák jellemzői közül leginkább a tanítással (4,52) és a gyerekekkel való bánásmóddal (4,32) elégedettek. A három szülőcsoport között az iskolával való elégedettséget tekintve is jellegzetes különbségek vannak: a legkevésbé elégedettek azok, akik önkormányzati iskolába járatják gyermeküket (4,12); legmagasabb az elégedettség mértéke az egyházi iskolai szü-

lőcsoportban (4,52), az alapítványi/magániskolai szülők a másik kettő között, de az egyháziakhoz közelebb foglalnak helyet (4,42). Ha az átlagos összpontértékek mögött az egyes megállapítások pontértékeit is összehasonlítjuk, azt tapasztaljuk, hogy valamennyi item pontértéke az önkormányzati szülőcsoportban a legalacsonyabb. Az alapítványi/magániskolákhoz kötődő szülők a legelégedettebbek a tanítás színvonalával (4,76), a gyerekekkel való bánásmóddal (4,60) és a szülőkkel fenntartott kapcsolatokkal (4,54). Az egyházi iskolai szülőcsoport magas elégedettsége az iskolában folyó neveléssel (4,61), a továbbtanulásra felkészítés sikerességével (4,58), a fegyelmezés módjával és eredményeivel (4,50), a pedagógusok közötti viszonyok alakulásával (4,39), valamint az intézmény anyagi-pénzügyi feltételeivel (4,59), az épületek gondozottságával (4,51) függ össze. Úgy tűnik, ez utóbbi szülőcsoport igényei és tapasztalatai találkoznak a legnagyobb arányban.

Iskola-választások és választási motívumok

Amint jeleztük, az iskola-imázs alakulásában a szülők tapasztalatai és választási szándékai, motívumai bonyolult kölcsönhatásban állnak. Az iskola iránti értékelő viszonyulásukat bizonyára befolyásolja, hogy módjukban állt-e megválasztani gyermekük intézményét. A szülők nagy többsége számára adott volt az iskolaválasztás lehetősége s élt is vele. (Teljes minta 88,5 százalék, önkormányzati csoport 84,9 százalék, alapítványi/magán csoport 100 százalék, egyházi csoport 98,1 százalék. Az első két szülőcsoport megélt választási lehetőségei szignifikáns mértékben különböznek, $p = 0,004$). Akik nem választhattak, azok többsége olyan településen él, ahol nincs több iskola (42,6 százalék), de felmerült a magyarázó indokok között a gyermeket hátrányosan érintő iskolai szelekció is, a képzés anyagi terhei s néhány egyéb motívum.

Az iskolaválasztási motívumok megismerését zárt kérdéssel kíséreltük meg: 12 lehetséges motívumról mondták el a válaszadók, hogy befolyásolták-e őket döntésükben vagy sem. (4. táblázat)

teljes minta N = 355		alminták		%	
		ÖNK N = 253	AL/M N = 51	EGYH N = 51	
1. közel van	55,6	1. közel van	68,4	1. jól érzik a gyerekek magukat	74,5
2. jó eredményei vannak az iskolának	45,0	2. jó eredményei vannak az iskolának	52,3	2. jók a pedagógusok	52,9
3. jól érzik a gyerekek magukat	40,5	3. jól érzik a gyerekek magukat	30,5	3. speciális képességet fejleszt	35,3
4. jók a tanárok	33,2	4. jók a pedagógusok	29,7	4. hasonló gyerekek járnak oda	33,3
5. hasonló gyerekek járnak oda	21,8	5. továbbtanulási lehetőség	20,7	5. vallásos nevelés	21,6
				1. vallásos nevelés	74,5
				2. jól érzik a gyerekek magukat	56,9
				3. jó eredményei vannak az iskolának	37,3
				4. jók a pedagógusok	31,4
				5. közel van	31,4

4. táblázat. A szülők leggyakoribb iskolaválasztási motívumai

A teljes populáció öt leggyakoribb iskolaválasztási motívuma: „közel van” (55,6 százalék), „jó eredményei vannak az iskolának” (45,0 százalék), „jól érzik ott magukat a gyerekek” (40,5 százalék), „jók a tanárok” (33,2 százalék), a sajátjához „hasonló gyerekek járnak oda” (21,8 százalék). A válaszadóknak tehát több mint a fele a térbeli közelség szerint választotta ki az iskolát, ami nem egyszerűen kényelmi szempont, hanem a

gyerek életmódját, életminőségét befolyásoló tényező lehet. Ugyanakkor az iskola-
imáznak semmiképpen nem érdemi alkotóeleme. Az önkormányzati iskolai szülőcso-
portban ez az arány még sokkal magasabb (68,4 százalék), ami önmagában megkérdője-
lezi, vajon esetükben valódi választás zajlott-e. Más a helyzet az alapítványi/magánisko-
lát választók körében: háromnegyedük (74,5 százalék) választási motívuma az, hogy a
„gyerekek ott jól érzik magukat”, ők említik legnagyobb arányban azt is, hogy a válas-
zott iskolában „jók a pedagógusok” (52,9 százalék, $p=0,005$), s kétszer-háromszor gyak-
rabban említik választásuk indokául a gyerek „speciális képességeinek fejlesztési
igényét” (35,3 százalék). (Érdeemes megjegyezni, hogy az iskoláról alkotott egyedi kép
kialakulását segítheti a csak az intézményre jellemző sajátos kínálatot nyújtó speciális
program. A vizsgálati mintából mindössze 68-an kerestek és 33-an találtak ilyen progra-
mokat, módszereket, egyedi oktatásszervezési módokat.) Az egyházi iskolai szülőcso-
port számára a döntő választási motívum a „vallásos nevelés” igénye volt (pontosan
olyan arányban, mint az alábbi alcsoport számára a gyerek jó közérzetének biztosítása).

Az előzetes közvetett tapasztalatokon és elvárásokon alapuló iskolaválasztást a köz-
vetlen tapasztalatok valószínűleg nagyrészt visszaigazolták, mert arra a kérdésre, hogy
megismételné-e korábbi döntését, ismét ebbe az iskolába íratná-e gyermekét, a minta
83,25 százaléka válaszolt igennel. (5. táblázat)

szándék	teljes minta	szülői alminták		
		ÖNK	AL/M	EGYH
igen	83,25	81,21	94,00	84,62
nem	7,50	8,72	–	7,69
nem tudja	9,25	10,07	6,00	7,69

5. táblázat. Az iskola újraválasztásának szándéka

Különbségek itt is adódtak a három szülőcsoport között: az önkormányzati iskolai szü-
lők a többiekénél kisebb arányban határozottak a pozitív döntésben, s minden ötödik-ha-
todik közülük még bizonytalan, vagy határozottan elutasítja az aktuális intézményt.
Egyértelműbb az egyházi iskolai szülők csoportja, s majdnem 100 százalékában válasz-
tanák újra az intézményt a gyerekeiket alapítványi/magániskolába járató szülők.

A nyílt kérdésre adott indoklások elsősorban a közérzetet, bánásmódot, légkört emlí-
tik. (6. táblázat)

	teljes minta	szülői alminták			
		ÖNK	AL/M	EGYH	%
1. általános elégedettség	38,87	1. általános elégedettség 41,10	1. jó bánásmód 47,92	1. általános elégedettség 35,29	
2. a gyerek jó közérzete	19,44	2. jó tanárok 20,44	2. jó iskolai légkör 35,42	2. jó iskolai légkör 27,45	
3. jó bánásmód	18,16	3. térbeli közelség 17,12	3. a gyerek jó közérzete 31,25	3. a gyerek jó közérzete 23,53	

6. táblázat. Az iskola újraválasztásának motívumai

Mindháromról kiugró gyakorisággal nyilatkoznak az alapítványi/magániskolai szülők
(31,25 százalék – 47,92 százalék – 35,42 százalék), viszont egyik sem tartozik az önkor-
mányzati szülők három legfontosabb indoka közé. Ők inkább valamiféle általános elége-
dettséget, az iskola közelségét és a jó tanárok létét hangsúlyozzák (41,10 százalék –

17,12 százalék – 20,55 százalék). Figyelemre méltó, hogy a legutóbb említett szempont a jó oktatással együtt az egyházi iskolai szülőcsoport indokai között merül fel számottevő, azonos gyakorisággal (13,73 százalék).

Elégedettség a tanárokkal

Az iskolával kapcsolatos szülői elvárások fő letéteményesei a pedagógusok: a szülők választási motívumaik, elégedettségük forrása, elvárásaik jellege döntően a gyerekek közérzetére és a vele való bánásmódra irányul, ezek realizálója, alakítója az iskolában a tanító, a tanár. Ezért tartottuk fontosnak megkérdezni a szülőket, hogy kit tartanak jó és rossz tanárnak. Válaszaikban nyilván keverednek korábbi és aktuális tapasztalatok, de bizonyosan nem az ideális személyiségről nyilatkoztak, mivel konkrét személyt, gyermeke legjobbnak/legrosszabbnak tartott pedagógusának felidézését, jellemzését kértük tőlük. (7. táblázat)

teljes minta N= 386		szülői alminták				%	
		ÖNK N= 286		AL/M N= 48			EGYH N= 52
1. elfogadó, türelmes	34,54	1. elfogadó, türelmes	31,60	1. elfogadó, türelmes	56,25	30,77	
2. szeretetteljes	27,84	2. kedves, közvetlen	26,39	2. felkészült, jó tanár	37,50		
3. kedves, közvetlen	23,45	3. szeretetteljes	26,04	2. szeretetteljes	35,42	25,00	
4. felkészült, jó tanár	22,42	4. felkészült, jó tanár	19,44	4. sokat foglalkozik a gyerekekkel	27,08		
5. következetes	18,81	5. következetes	18,75	5. következetes	16,67	5. kedves, közvetlen	23,08

7. táblázat. A „jó tanár” jellemzése

A jó tanárt jellemző tulajdonságlista élén a teljes mintában és a szülői alcsoportokban az elfogadó, türelmes tulajdonságpár áll (átlagosan 34,54 százalékos említési gyakorisággal, amelyhez képest is kiugróan magas az alapítványi/magániskolai csoportban tapasztalt 56,25 százalékos gyakoriság). A toleranciaigényhez azután hasonló jellemzők társulnak: a jó pedagógus kedves, közvetlen (elsősorban az önkormányzati iskolai szülők csoportjában) és szeretetteljes (mindhárom csoportban), s az alapítványi/magán- és egyházi iskolai csoport tagjai szerint – némileg gyakrabban említve – felkészült szakember is.

A hosszú pozitív tulajdonságlista csoportokra bontható: a tanár I. oktatással, II. neveléssel, III. a társas kapcsolatok alakításával összefüggő vonásai, illetve IV. személyes tulajdonságai. Az egyes tulajdonságcsoporthoz részesedését tekintve a jó tanár jellemzésében azt tapasztaltuk, a neveléssel kapcsolatos jellemzők gyakorisága megelőzi az oktatással összefüggő vonásokét mind a teljes mintában (88,93 százalék – oktatás: 79,11 százalék), mind az összes szülői alcsoportban (önkormányzati 80,91 százalék – oktatás: 78,81 százalék; alapítványi/magán 125,0 százalék – oktatás: 79,16 százalék; egyházi 100,0 százalék – oktatás: 80,77 százalék). (8. táblázat)

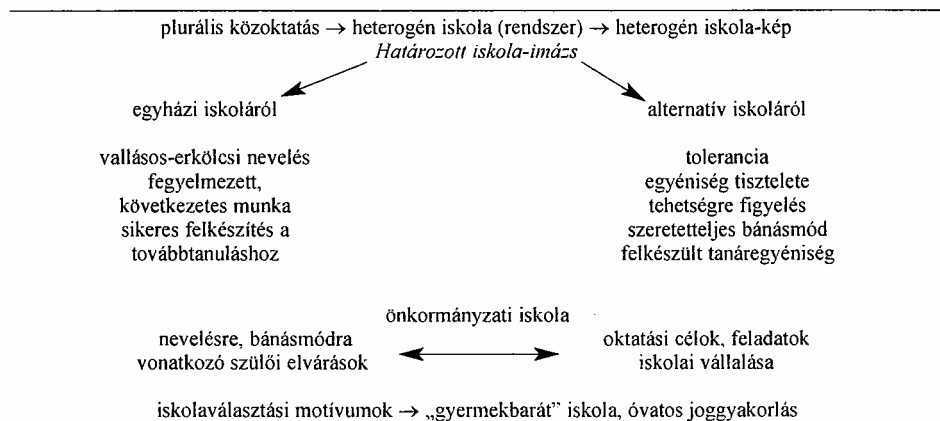
A szülők nem szívesen idézték fel a rossz tanár emlékét: 12,12 százalékuk nem válaszolt, illetve 130 fő (35,81 százalék) azt mondta, nem volt ilyen élménye. Akik vállal-

teljes minta N = 363		szülői alminták			%	
		ÖNK N = 274	AL/M N = 47		EGYH N = 42	
1. kiabál, ordibál	11,29	1. kiabál, ordibál	1. rossz a viszonya a gyerekekhez	14,89	1. kiabál	11,90
2. következtelen	10,74	1. következtelen	2. nem jól magyaráz	8,51	2. következtelen	
3. rossz a viszonya a gyerekekhez	8,54	3. kivételez	3. kiabál, ordibál		2. kivételez	
4. kivételez	8,26	4. rossz a viszonya a gyerekekhez	3. következtelen		2. nem jól magyaráz	7,14
5. nem jól magyaráz	7,16	5. nem jól magyaráz	3. kivételez	6,38		
					5. rossz a viszonya a gyerekekhez	4,76

8. táblázat. A „rossz tanár” jellemzése

koztak a negatív tulajdonságok felsorolására, azok leggyakrabban verbális agresszióról számolnak be („kiabál, ordibál”) (11,29 százalék), illetve szakmai problémaként említik, hogy „következtelen”, kiszámíthatatlan volt a tanár (10,74 százalék). Az alapítványi/magániskolai szülők csoportjában a negatív tulajdonságok is a gyerekkel való bánásmóddal függenek össze (14,89 százalék), de ők említik meg a rossz pedagógus jellemzőjeként azt is, hogy „nem fontos számára a gyermek tudása” (8,51 százalék). Az egyházi iskolai szülők viszont a fegyelmezett, következetes, határozott munkát hiányolják.

Összegzés

2. ábra. Szülők iskola-képe

A négy változó vizsgálati eredményeit áttekintve megállapíthatjuk, hogy a szülők iskolához fűződő viszonya és az iskoláról kialakított képe nem egységes: a plurális közoktatásban már kialakult az egyházi és alapítványi/magániskolák „közönsége”. Ők a többségnél határozottabb elképzeléssel rendelkeznek arról, hogy milyen iskolát szeretnének választani gyerekeiknek, s céltudatosabban meg is keresik, ki is választják a megfelelőnek gondolt intézményt. Ezek a szülőcsoportok a tudatos választás következményeként is elégedettebbek a gyerekeiket önkormányzati iskolába járató szülőknél.